

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 47
Sayfa/Page: 235-260
ISSN: 1302-6879

Arap Edebiyatında Şiire Âyet ve Hadisle Başlama Denemeleri -Emced Muhammed Sa'îd Örneği- Essays of Starting Poetry With Verse and Hadith in Arabic Literature -Example of Emced Muhammed Sa'îd-

• Mehmet Şirin ALADAĞ*

*Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Van / Türkiye.
Res. Assist, Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences, Department of Arabic Language and Rhetoric, Van / Turkey.
msirinaladag@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1549-2223

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
16/01/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
24/02/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
31/03/2020

Atrf: Aladağ, M. Ş. (2020). Arap Edebiyatında Şiire Âyet ve Hadisle Başlama Denemeleri -Emced Muhammed Sa'îd Örneği-. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47, 235-260

Citation: Aladağ, M. Ş. (2020). Essays of Starting Poetry With Verse and Hadith in Arabic Literature -Example of Emced Muhammed Sa'îd-. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 47, 235-260

Öz

İster şiir isterse nesirde olsun konuya bir başlıkla giriş yapmak, tarih boyunca başvurulan bir uygulama olup hâlen de güncelliğini korumaktadır. Arap edebiyatında telmih, çözümleme ve İktibas gibi yöntemlerle Kur'ân-ı Kerim âyetlerinden çokça alıntı yapıldığını hatta dolaylı olarak Kur'ân'dan ilham almayan edebî ürünlerin çok az olduğunu söylemek abartılı olmaz. Ancak doğrudan Kur'ân âyetlerine, lafzını değiştirmeden konuya başlık olacak şekilde yer veren edebiyatçılar çok azdır. Çağdaş Arap şairlerinden Emced Muhammed Sa'îd'in Hz. Peygamber'in hayatından bazı kesitleri manzum olarak işleyen ve küçük bir edebî tefsir hüviyetinde olan *Kameru'l-Enâşîd* adlı eseri bu bakımdan önem arz etmektedir. Bundan hareketle eserdeki her bir şiiri uygun bir âyet, hadis veya bir beyitle başlamıştır. Bir konunun başlıkla olan münasebetinin tespit edilmesi için, öncelikle konunun muhteva ve lafız açısından tahlil edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Arap şiirinde konuya âyet veya hadisle başlama geleneğini sürdüren Emced Muhammed Sa'îd'in kısa biyografisi ve şiirler ışığında Hz. Peygamber'in hayatını işleyen *Kameru'l-Enâşîd* adlı eserine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap edebiyatı, Emced, başlık, şiir, nesir, âyet.

Abstract

Introduction to the subject with a title, whether it is in poetry or prose, is a method that has been used throughout history and it is still up to date. It is not exaggerated to say that Arabic verses have been quoted a lot from the verses of the Holy Qur'an by methods such as Telmih, analysis and quotation, even there are very few literal texts that do not get inspired from Holy Qur'an. However, there are very few men of letters who put the verses of the Qur'an directly to the title of the subject without changing their words. Kameru'l-Enâşîd which is the work of Emced Muhammed Sa'îd that handles some historical periods of Prophet's life as verse and is deemed as a literal comment is important in this respect. In this context, each of poems begins with a hadith, verse and couplet. To determine the relationship of a subject with the title, it must first be analysed in terms of content and word. In this study, a short biography of Emced Muhammed Sa'îd, who continues the tradition of starting verses or hadiths in Arabic poetry, is given. Besides, there is information about Kameru'l-Enâşîd which deals with the life of Prophet Muhammad in the light of poems.

Keywords: Arabic literature, Emced, title, poetry, prose, verses.

Giriş

İslam dininin gelişiyile Arap edebiyatı, cahiliye dönemindeki vezin ve kafîye gibi temel yapısal unsurları muhafaza etmekle birlikte yapı ve muhteviyatında önemli bir değişim geçirmiştir. Özellikle içerik olarak Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerden etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu etkilenme dinî vaaz ve fetih temalı şiirlerin doğmasının yanı sıra daha çok, dini metinlere dayalı ibarelerin edebî ürünler içinde çeşitli formlarda yansıtılması şeklinde olmuştur. Söz konusu etkilenme kemiyet ve keyfiyet olarak dönemden döneme, şairden şaire farklılık arz etmiştir. Hatta bazen tek bir şairde bile bu kemiyet ve keyfiyet, ele alınan konu ve alana göre değişebilmektedir.

Öte yandan başkasına ait sözlerden okuyucuya uygun alıntılar sunmayı amaçlayan muhâdarât türü eserlerde bir konu işlenirken ayetlerden örnekler getirerek konuya başlamak, işlenen konuyu başta âyet ve hadis olmak üzere darb-ı mesel ve şiirlerle izah etmek Müslüman müellifler arasında bir gelenek haline gelmiştir.

Modern Arap edebiyatında da Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerden farklı yöntemlerle yararlanılmaktadır. Ancak bu yararlanma daha çok âyet ve hadislerin metin içerisinde kullanılması şeklinde tezahür etmiştir. Emced'in *Kameru'l-Enâşîd* adlı manzumesini belirleyici kılan özellik ise konu başlıklarının doğrudan âyet ve hadislerden oluşturulmasıdır.

Arap edebiyatından başka, diğer Müslüman halkların edebiyatlarında da klasik ve çağdaş olmak üzere ayet ve hadislerden mülhem çok sayıda eser bulunmaktadır. Şiire âyet ve hadisle başlama;

Fars edebiyatında Mevlana'nın Mesnevî'sinde, Türk edebiyatında ise Mehmet Akif'in Safahat'ında örnekleri görülmektedir.

Türkiye'deki akademik çalışmalarda edebî eserlerde konu başlıklarının âyet ve hadislerden müteşekkil olması mevzusuna pek değinilmemiştir. Bundan dolayı söz konusu uygulama, Emced'in adı geçen eseri örneğinde alana ilgi duyanların dikkatlerine sunulmaya ve âyetlerin eserdeki yeri yansıtılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın konusunu teşkil eden örnekler daha çok serbest ölçülü şiir kalıbında olduğundan bunların daha rahat anlaşılması için çevirileri karşılarında verilmiştir.

1. Konu Başlıkları

Konu başlıkları okuyucu için anahtar ve konuya açılan birer pencere mesabesinde. Bu nedenle konuyu tam yansıtacak başlıkların seçilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla başlık ile konu arasındaki münasebet farklı açılardan üzerinde durulması gereken bir konudur. Arap edebiyatında başından beri şair ve ediplerce işlenen konulara başlıklar konulmuştur. Söz konusu başlıklar durumun gereği bir kelime veya bir cümle ya da bir beyitten oluşurken; bazen de bir âyet veya bir hadisten müteşekkildir.

Konu başlıkları metin basamaklarının sıralamasında en önemli unsurdur. Çünkü başlıklar, merak uyandıran ve başında bulunduğu konuyu diğer konulardan ayrılmasını sağlayan temel unsurlardan biridir ('Ubeyd ve el-Beyâtî, 2008: 183; 'Ubeyd, 2013: 82).

Şiir ve mektupların girişinde maksada başlamadan önce konuyu anlatan, ondan kastedilenin ne olduğunu gösteren ve aynı zamanda konuya başlık olacak bazı ifadeler bulunmalıdır. Nitekim tema fetih ise onunla ilgili bir başlık tercih edilmelidir. Eğer taziye veya tebrik işleniyorsa ona uygun bir başlık seçilmelidir. Şair veya nasirin konuyla alakası olmayan bir başlık kullanmaları durumunda ise "sözün muktezay-ı hale uygun olması" şeklinde tanımlanan belagat ilminin sınırları dışına çıkmış olurlar. Bu durum, onların sözcüklerin konulması gereken yerleri bilmedikleri ve şairlik yeteneğine sahip olmadıklarını gösterir (İbnu'l-Esîr, 2010: II/223). Bu, konusu savaş mağlubiyeti olan birinin şiirlerine bir gazel beytiyle başlaması, taziyeye giden birinin taziye duası yerine çalgı aletini çalmasına benzer. Yukarıda çerçevesi çizilen konu başlık münasebetinden hareketle başlıkların okuyucunun konuya açıldığı pencere ya da metne uzanan köprü olduğunu söyleyebiliriz. Bunun için başlık olarak kullanılacak ifadenin gelişmiş güzel değil de manası açık, iyi düzenlenmiş, duruma uygun ve dikkat çekici özelliklerle özenle seçilen bir ifade olmalıdır. Çünkü başlık

seçilen ifade çoğul veya mufred - nekira ya da marife olarak söylenmesi bile konuda bulunan bazı ince manalara işaret edebilir.

Konu başlığı dikkat çekici olduğu zaman muhatabın ilgi ve merakını uyandırır ve onun konuya dikkatle eğilmesine sebep olur. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerîm'de birçok surenin başında merakları uyandırmak için müşriklerin daha önce bilmedikleri türde huruf-i mukattaa denilen âyetler ile sureye başlanmıştır. Aynı şekilde birçok surenin de girişleri Allah'a hamd etmekle başlar. Nitekim Hz. Peygamber "*Allah'a hamd etmekle başlamayan her önemli iş bereketsizdir*" sözü de bu çerçevede değerlendirilmektedir (el-'Askerî, 1952: 437).

1.1. Başlıkla İlgili Kavramlar

Arapçada başlık ve giriş anlamında birçok kelime kullanılmaktadır. Bunların başlıcaları unvân, terceme, istihlâl, matla' ve 'Atebe/'Atebât gibi kelimelerdir.

a- 'Unvân: Başlıkla ilgili kavramlardan biri 'unvân (çoğulu 'Anâvîn) kelimesidir. Bu kelime عنوان يعنون عنونة و عنوانا kullanımında ifade edilen rubâ'î mücerred fiilin masdarı olup sözlükte iz, eser, kitap, mektup ve konu başlığı manalarına gelir (İbn Manzûr, ts.: XVI, 106). Türkçe'de ise unvân kelimesi "Bir kimsenin temsil ettiği makam veya göreviyle ilgili olarak anıldığı ad ya da sıfat, hükümdarlık alâmeti demektir. Ayrıca bir kimsenin memuriyet rütbesini ve görevini belirten söz, lakap" anlamında da kullanılır (Özaydın, 2012: XLII/163-166). Terim olarak ise konu, bölüm ve kitaba giriş olacak bazı anahtar ifadelerin zikredilmesine denir (Tabâne, 1997: 457). Aynı fiilin diğer kullanımları olan (علونت), (عَنْتِيت) ve (عَنْتِيت) kalıpları da aynı anlamları ifade eder (İbn Manzûr, ts.: XVI, 106). İbn Sîde (ö. 458)'nin aktardığına göre Ebû 'Ubeyd 'ulyân, 'ulvân ve 'unyan kelimelerinin de aynı anlamda kullanıldığını söylemiştir (İbn Sîde, ts.: XIII/4). İbn Kuteybe (ö. 276/889) ise bu kelimenin dört farklı şekilde okunan kelimelerden olduğunu belirtmektedir (İbn Kuteybe, 1981: 574).

b- Terceme: Sözlükte "açıklamak, izah etmek; bir metni bir dilden başka bir dile aktarmak; bir kimsenin biyografisini anlatmak" gibi anlamlarda kullanılır (İbn Manzûr, XII/66; Ya'kûb, 2006: IV, 303). Terim olarak ise kitab ve bab esasına göre tasnif edilmiş hadis eserlerinin ana (kitab) ve alt (bab) başlıklarını, hadis metnini rivayet edenlerin isimlerinden oluşan senedi, bir kimsenin biyografisini ve içinde aynı senedle rivayet edilen hadislerin bir araya getirildiği kitapları ifade eder. Ayrıca terceme kelimesi "insan, yer, bölge, olay, kitap gibi şeylere isim ve başlık verme ve bunları tanımlama" manalara

gelir. Başlık vermek, başlık altında ayrıntılı biçimde açıklanan hususları başlıkta özet halinde sunmak demektir (Ahatlı, 2011: XL/483).

c- el-Mebâdî' ve'l-iftitâhât: Başta el-'Askerî olmak üzere Usâme b. Munkiz (ö. 584/1188) ve el-Kartâcennî gibi bilginler başlık konusu için "el-mebâdî" terimini kullanmışlardır (el-'Askerî, 1952: 431; Matlûb, 2007: 582). İbnu'l-Esîr ise başlık konusunu *el-mebâdî'* ve *'l-iftitâhât* kavramı altında ele alır (İbnu'l-Esîr, 2010: II/223). O, başlık konusunu kitabet sanatının beş temel unsurlarından biri olarak sayar (İbnu'l-Esîr, 2010: I/87). Hatta İbnu'l-Esîr gerçek beliğ kâtibin, mektuplarında giriş ve sonuç kurgusunu iyi yapan kişi olarak görür. Bu kavramın ilk kelimesi olan mebâdî' sözcüğü mebd'e kelimesinin çoğulu olup sözlükte "başlamak", "ortaya çıkmak", "bir işi başlatmak", "yaratmak", "lider", "kendisine danışılan görüş sahibi genç", "eklem", "çiçek hastalığına benzeyen bir hastalık" anlamındaki bed' masdarından türemiştir (İbn Manzûr, ts.: I, 25-29).

Mebâdî terimi mantık ilminde "mebâdî't-tasavvurât-mekâsidi't-tasavvurât, mebâdî't-tasdîkât-mekâsidi't-tasdîkât" ifadelerinde olduğu gibi mekâsîd terimine karşı olarak konuların doğruluğu ve bilinmesinin kendilerine terettüp ettiği ilkeler anlamında kullanılır. Bazı mantık eserlerinde mebâdî (prensipler) konusu mukkadimât (ön bilgiler) adıyla tabir edilir (el-Kâtibî, ts.: 78). İslâm felsefesinde ise mebâdî terimi mantıkta kullanılan anlamı taşıyarak "ilimlerin ilkeleri" anlamında kullanılmıştır. Zaten felsefi ilimlerin metodolojik yönü konular (mevzûât), ilkeler (mebâdî) ve problemler (mesâil) olarak üç kategoride düzenlenmiştir (Kutluer, 2003: XXVIII/210).

d- İstihlâl: Başlık anlamında kullanılan "istihlâl" kelimesi bazı kaynaklarda *el-İktibâsu'l-istihlâlî* şeklinde geçmektedir. İstihlâl kelimesi sözlükte başlamak, sesi yükseltmek, yağın ilk yağmur, gök gürültüsü, çocuğun doğduğu anda sesini yükselterek ağlaması gibi anlamlara gelir (İbn Manzûr, ts.: XI/701-702). Bu anlamlara bakıldığında "istihlâl" kelimesinin kökünde her şeyden ilk olanın manası bulunmaktadır. Terim olarak ise bu kavram şair veya yazarın kitabın veya her bir bölümünün başına iktibas yapılan bir söz veya şifre türünden öz bir ifadenin koymasına denir (Ya'kûb, 2006: II/374). Edebiyat literatüründe manzum ve mensur eserlerde maksada ve muhtevaya işaret eden uygun kelime ve ifadelerin yardımıyla konuya ilgi çekici güzel bir üslûpla başlamak olan *berâat-i istihlâl* sanatı da bu anlamla ilişkilidir.

2. Arap Edebiyatında Söze Âyet ve Hadisle Başlama Denemeleri

Arap edebiyatının hemen hemen tüm dönemlerinde özellikle Abbâsilerin ilk dönem nesrinde şair ve nesir yazarlarının kendi edebî yeterliliklerini göstermek ve muhataplarını etkilemek üzere âyet ve hadislerden sıklıkla istifade ettikleri görülmektedir.

2.1. Şiirde Âyetle Başlama

Bir düşünceyi desteklemek ve teyit etmek için şiirlerde iktibâs ve istişhâd gibi yollarla âyet ve hadislerle yer verile gelmiştir. Ancak araştırdığımız kadarıyla gerek klasik gerekse modern Arap şiiri olsun konumuzun çerçevesini oluşturan örnekler dışında Arap edebiyatında şiire âyetle başlama üslûbu herhangi bir yerde karşımıza çıkmamıştır. Zaten Arap edebiyatının ilk dönem eserleri incelendiğinde konulara başlık koyma kültürü sadece nesir mahsulü eserlerle sınırlı olduğu görülmektedir. Bundan hareketle bu tür bir üslûbun, çalışmamıza konu olan şair tarafından geliştirilen yeni bir metot olduğu anlaşılmaktadır. Modern Arap şiirine bakıldığında onun sembolik dilini teşkil eden en önemli kaynaklarından biri peygamberler, sahabe ve tasavvufun öncüleri gibi İslamî karaktere sahip şahsiyetleri kullanmasıdır (Sâlih, 2005: 372). Bu sayede şiirde konu edinilen günümüz maddî olayları estetik bir boyut kazanarak sanata dönüştürülmüştür.

2.2. Nesirde Âyet ve Hadisle Başlama

Edebiyat literatüründe şiiri içine alan “nazım” dışındaki edebî türleri kapsamak üzere genelde “nesir” mefhumu kullanılır. Nesir edebiyatının hitabet, resâil, kitabet ve vasiyet gibi türlerine bakıldığında bu sanatları icra eden her edebiyatçı için Kur’ân-ı Kerîm ile hadis-i şerif tükenmez birer kaynak olarak görülmüş ve birçok münasebetle iktibâs, tazmin, istişhâd veya çözümleme suretiyle onlara başvurulmuş ve alıntı yapılmıştır (Timurtaş, 2018: 166). Buna binaen hutbe ve mektupların girişinde konuyla alakalı bir âyet, hadis veya bunların bir bölümünün alınması bir güzellik olarak kabul edilmiştir. İbnu'l-Esîr bu konuya değinirken, mektuba Kur’ân-ı Kerîm’in bir âyetiyle veya Hz. Peygamber’in bir hadisiyle veyahut şiir beyitlerinden biriyle başlamak bu sanatın güzelliklerinden sayıldığını belirtmektedir (İbnu'l-Esîr, 2010: II/241). Nitekim mektubun başındaki yer alan âyet, içerdiği fesahat ve belagat itibarıyla muhatabı onun devamını okumaya, dinlemeye sevk edip mektubun içeriğine yönelik merak duygusunu uyandırır.

Bunun dışında daha çok muhâdarât türü eserlerde olmak üzere konu işlenirken genellikle sırasıyla âyet, hadis, hikmetli sözler ve şiirler

şeklinde bir sıralama takip edilir. es-Se‘âlibî’nin (ö. 429/1038) *Simâri’l-kulûb*, İbn ‘Abdi’l-Berr’in (ö. 463/1071) *Behcetü’l-mecâlis*, Usâme b. Munkiz’in *Lubâbü’l-âdâb*, ez-Zemahşerî’nin (538/1144) *Rebî’ü’l-ebrâr ve nusûsü’l-ahbâr*, Gıyâsuddîn el-Huseynî’nin (ö. 928/1522) *Esâsü’l-iktibâs* adlı eserleri bu çerçevede değerlendirilebilir. Özellikle İbn ‘Abdi’l-Berr’in eserinde hemen hemen her bölüme konuya ve muhtevaya uygun bir âyet veya hadis-i şerif ile başlanmış, devamında başlık ve konuya uygun söz, şiir ve benzeri ile konu işlenmiştir (İbn ‘Abdi’l-Berr, 1981: I, 28; Demirayak, 2016: 51-52). Bu, ilgili müelliflerin beslendikleri temel kaynaklarının başında Kur’ân-ı Kerîm’in geldiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Nesir edebiyatı türleri arasında Kur’ân ve hadisten en çok alıntının yapıldığı tür hitabettir. Çünkü hitabet sanatı iktibas yapılmaya en fazla elverişli alandır. Hatipler hutbelerini süslemek amacıyla âyet ve hadislerden yaptıkları bu alıntıları işaret, tehdit veya temessül yoluyla uyguluyorlardı. Neredeyse başında Allah’a hamd ü senanın bulunmadığı hiçbir hutbe yoktu. Hatta bazıları hutbelerini baştan sona Kur’ân’dan yaptıkları iktibaslarla oluşturuyorlardı. Bu duruma örnek olarak kardeşi tarafından Basra’ya vali olarak atanan Mus‘ab b. ez-Zubeyr’in (ö.71/690) Irak’a giderek halkı kardeşi Abdullah b. ez-Zubeyr’e (ö.75/695) biat etmelerini sağlamak için irad ettiği ve baştan sona Kur’ân âyetlerinden oluşan şu hutbesi verilebilir (el-Câhız, 1998: II/299-300; Zeydân, 1957: I/191-192; Kahyaoğlu, 2003: 77-78).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. طَسَمَ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ نَشَلُّو عَلَيْكَ مِنْ نَبِيَّا مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِأَحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيْعًا يَسْتَضْعِفُ طَائِفَةً مِنْهُمْ يُدَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ وَنَمُكِّنْ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ

Tâ-Sîn-Mîm. Bunlar apaçık (veya açıklayıcı) Kitab’ın âyetleridir. Ey Muhammed iman eden bir kavim için, Mûsâ ile Firavun’un haberlerinden bazısını sana olduğu gibi anlatacağız. Şüphesiz ki, Firavun yeryüzünde (ülkesinde) büyüklük taslamış ve oranın halkını fırkalara ayırmıştı. İçlerinden bir kesimi eziyor, oğullarını boğazlıyor, kadınlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı. (Mus‘ab b. Zübeyr bu âyeti okurken eliyle Şam tarafına işaret ediyordu.) Biz ise, istiyorduk ki yeryüzünde ezilmekte olanlara iyilikte bulunalım, onları önderler kılalım ve onları varisler yapalım. (Hatip bu âyeti okurken Hicaz yönüne işaret ediyordu.) Yeryüzünde onları kudret sahibi kılalım ve onların eliyle Firavun’a, Hâmân’a ve ordularına, çekinmekte oldukları şeyleri gösterelim. (bu âyetin okuduğu sırada ise eliyle Irak tarafına işaret ediyordu.) (Kasas, 28/1-6)

Hitabette âyetle başlayan başka bir örnek de haricî olan Naffî'in Basra halkından olan el-Muhakkime grubuna gönderdiği şu mektuptur:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. أما بعد، ف"إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ"، والله إنكم لتعلمون أن الشريعة واحدة والدين واحد، فقيم المقام بين أظهر الكفار، ترعون الظلم ليلا ونهارا، وقد نذبتكم الله إلى الجهاد فقال: وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Şüphesiz Allah size dini seçti, öyleyse sadece Müslüman olarak ölüntüz. Allah'a yemin olsun ki şeriatın ve dinin bir olduğunu kuşkusuz biliyorsunuz. Öyleyse neden kâfirlerin arasında ikamet ediyorsunuz! Gece gündüz zulmü koruyorsunuz. Hâlbuki Allah " Müşriklerle topyekûn olarak savaşınız" buyurarak sizi cihâd yapmaya çağırmıştır (el-Müberred, 2007: II/646-647).

Kitabet türü eserlerde ise âyet ve hadisle başlama geleneğini daha çok İbnu'l-Esîr'de görmekteyiz. Onun dîvân mektupları incelendiğinde yedisinin âyetle başladığı görülmektedir. İbnu'l-Esîr âyetleri iktibâs ederken konuyla münasebeti gözeterek âyetlerin ardından anlamlı ve konuya uygun bir giriş yapmaya çalışır (Timurtaş, 2018: 166). Örneğin Celâleddîn Menki Bernî b. Muhammed Harzemşah yeryüzünde bozgunculuk çıkartmak, halkın malını talan etmek ve kan dökmek kasdıyla Irak toprağına ulaşıp Bağdat'ın kasabalarından biri olan Ba'kûba denilen yere vardığında İbnu'l-Esîr (ö. 637/1239), Dîvân-i Azîz-i Nebevî'ye konuyla ilgili yazmış olduğu bir mektubun başında şu âyete yer vermiştir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا،

Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani (düşman) ordular üzerinize gelmişti de biz onların üzerine bir kasırga ve göremediğiniz ordular göndermiştik.

وهذه آية لرسول الله في رد كيد العدو الكافر، ويمثلها رد عن خليفته الآن كيد العدو الفاجر. وقد

احتصه الله بالفضيلة في سيوغ نعمائه، ورفع أن يمدد أرضه إلى الإمداد بمدد سمائه.

Bu durum Hz. Peygamber için kâfir düşmanın tuzaklarının bertaraf edilmesi bakımında bir mucizedir. Allah Teâlâ aynısıyla şu an halifesi olandan da günahkâr düşmanınin entrikasını uzaklaştırdı. Allah, ona nimetlerini tam olarak vermesiyle onu erdemli kıldı ve onu yeryüzünün ordusunun yardımı yerine göğün ordusuyla desteklenme şerefine yükseltti (İbnu'l-Esîr, 1959: 17).

İbnu'l-Esîr'in mektuplarında Hz. Peygamber hakkındaki bu tür âyetlerin halifeler için kullanmasının birçok örneği vardır. Bunlardan bir tanesi de el-Meliku'l-Eşref'in (ö. 635/1237) bir zaferi münasebetiyle ona yazdığı tebrik mektubunda yer alan şu ifadelerdir:

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِمَوْلَانَا مِنْ بَلَادِ النَّشَامِ إِلَى بَلَادِ الرُّومِ لِيُرِيَهُ مِنْ آيَاتِ نَصْرِهِ، وَيَقْهَرُ بِهِ الْعَدُوَّ الَّذِي
ذَلَّلَ رِقَابَ الْمُلُوكِ بِقَهْرِهِ،

Zorbalığıyla kralların boynunu büken düşmanı, onunla (el-Meliku'l-Eşref) mağlup etmek, yardım ve zaferinin âyetlerini ona göstermek üzere efendimizi, Şam diyarından Rum diyarına gece götüren Allah bütün noksanlıklardan uzak ve münezzehdir (İbnu'l-Esîr, 1959: 48).

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisleri de tıpkı âyetler gibi muhatabı etkilemekte ve mektubun içeriğine yönelik merakını uyandırmaktadır. Bu yüzden kâtipler mektuplarının girişini hadislerle de süsleme yoluna başvurmuşlardır (Timurtaş, 2018: 168).

İbnu'l-Esîr'in dîvân mektuplarında hadisle başlama metodunu üç yerde görmekteyiz. Bunlardan ikisi tevkî¹ başlığı altında bir tanesi de yeni bir medresenin açılışını tebrik başlığı altında zikredilmiştir. Bu mektuplardan bir tanesi şöyledir:

قال النبي صلى الله عليه وسلم : إِنَّ اللَّهَ يُبْعَثُ لِهَيْدِ الْأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةٍ مِنْ جُودُهَا دِينَهَا. وَقَدْ
صَحَّ ذَلِكَ فِي رُؤُوسِ الْمَثَنِ الْخَالِيَةِ، وَبَعَثَ لَهَا مِنْ رَفِي فِي فَضْلِهِ إِلَى الدَّرَجَةِ الْعَالِيَةِ. وَهَذِهِ مِئَةٌ لَهَا مَا لَأَمْثَالِهَا، وَقَدْ
خُصَّتْ مِنْ مِزْيَةِ الْعِلْمِ بِرَجُلٍ رَجَالًا. وَالْمِشَارُ إِلَيْهِ هُوَ الْمَجْلِسُ السَّامِيُّ قَرْنَ اللَّهِ مَجْدَهُ بِالتَّخْلِيدِ وَذَكَرَهُ بِالتَّحْمِيدِ، وَقَمَعَ
بِهِ طَائِفَةُ التَّخْلِيقِ وَالتَّسْبِيدِ، وَرَفَعَ دَرَجَتَهُ فَوْقَ كُلِّ دَرَجَةٍ حَتَّى تُقَرَّرَ السَّادَاتُ لَهُ بِالتَّسْوِيدِ، وَأَحْيَا بِهِ سَنَةَ الْإِحْتِهَادِ إِذَا
وَقَفَ غَيْرُهُ عَلَى سُنَنِ التَّقْلِيدِ. فَطُوبَى لِقَوْمٍ عَرَفُوهُ فَقَامُوا بِحَقِّهِ، وَصَدَّقُوا فِيهِ الْخَيْرَ النَّبَوِيَّ فَلَمْ يَتَمَارَوْا فِي صَدَقِهِ، وَعَلِمُوا
أَنَّهُ السَّابِقُ فِي هَذَا الْمَضْمَارِ الَّذِي لَا يَتَرَشَّحُ أَحَدٌ لِسَبْقِهِ.

Şüphesiz ki, Yüce Allah her yüzyılın başında bu ümmete dinini tecdid edecek (yenileyecek) birini gönderecektir (Ebû Dâvûd, ts.: II/512). Bu durum geçen yüzyılların başında gerçekleşti. Allah Te'âlâ üstünlükte yüksek dereceye yükselen kişiyi ümmete gönderdi. Bu yüzyıla da emsalleri için var olanın aynısı vardır. Bu da ilim meziyetini taşıyanlarından birine has kılındı. Burada kendisine işaret edilen yüce meclistir. Allah onun şerefini ebedi ve anmasını övgüyle birleştirsin. Kur'ân-ı Kerîm'in mahlûk olduğunu söyleyen (Mutezile) veya kaderi inkâr ederek fillerin yaratılmasını kullara nispet eden (Kaderiye) ve

¹ Tevkî (Çoğul formu tevkîât) terimi halife, vezir ve benzeri üst düzey idarecilerin herhangi bir şikâyet, istek vb. hususlarda kendilerine sunulan dilekçelere cevaben ilgili dilekçelerin kenarına, ortasına, altına veya arkasına yazdıkları olumlu veya olumsuz görüşlerini belirten notlar demektir. Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed el-Batalyevsî, *el-İktidâb fî Şerhi Edebi'l-Kuttâb*, thk. Mustafa es-Sakâ – Hâmid Abdulmecîd, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, Kahire, 1996, I, 195. Tevkîât hakkında detaylı bilgi için bkz., Muhammed Faruk Çakır, "Abbasi Devlet Ricâline Ait Örnekler Bağlamında Klasik Arap Edebiyatının İlk Yazılı Edebi Türlerinden "Tevkîât"" *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, 11, Amasya, 2018, 493-527. Diğer mektuplar için bkz., İbnu'l-Esîr, *Resâilü İbni'l-Esîr*, thk. Enîs el-Makdisî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1959, 128-129.

saçlarını kazıyan (Hariciler) gurubunu kökünü onunla kazsın, onun derecesini bütün derecelerin üstünde tutsun, ta ki büyükler onun büyüklüğünü ikrar etsin, başkaları taklit yollarında bocalarken yüce Allah onunla içtihat metodunu ihya etti. Onu tanıyıp değerini bilen, Hz. Peygamber'in onun hakkındaki hadisini doğrulayıp şüpheye düşmeyen ve hiç kimsenin onu geçmeye aday olmadığı bu alanda onun öncü olduğunu bilen topluma müjdelers olsun (İbnu'l-Esîr, 1959: 157-158).

3. Emced'in Hayatı ve Eserleri

1947'de Irak'ın Musul kentinde doğup tam adı Emced Muhammed Sa'îd olan şair Bağdat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Arap Dili Bölümü'nden mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra Arap Yazar ve Edebiyatçılar Birliği, Irak Yazar ve Edebiyatçılar Birliği, bu birliğin merkez komisyonu, Mısır Yazarlar Birliği ve Şam Arap Yazarlar Birliği gibi toplulukların üyesi olmuştur. Ayrıca O, Irak basın ve kültür kuruluşlarında, Irak diplomasisinde de yer almıştır. Ürdün, Amman elçiliğinde, Kahire'de Irak Kültür Merkezi'nde müdür olarak, Irak Kültür ve Medya Bakanlığı bünyesinde idarecilik, Sudan'ın başkenti Hartum'da Irak Kültür Merkezi'nde müdür ve basın müsteşarlığı gibi resmi görevlerde bulunmuştur (Emced, 2007: 103-104; Komisyon, 2002: I/620).

Şair yaptığı edebî çalışmalarını vatandaşı olduğu Irak'ın yanı sıra birçok Arap dergi ve gazetelerinde yayımlamıştır. Onun bazı şiirleri başta İngilizce olmak üzere farklı dillere çevrilmiştir. Şair hakkında pek çok eleştirel makale kaleme alınmıştır. Aynı zamanda Irak Yazarlar Birliği'nin çıkarttığı Çağdaş Edebiyatçılar Dergisi'nin editörlüğünü yapmıştır (Emced, 2007: 103-104; Komisyon, 2002: I, 620). Şair halen hayatta olup Mısır'da yaşamaktadır.

Yazarın, şiir başta olmak üzere farklı edebî türlerde birçok eseri bulunmaktadır. Eserlerinden bazıları şöyledir:

Nâfîzetün li'l-Bark (Parıltı İçin Bir Pencere) Medya ve Kültür Bakanlığı, Bağdat, 1976.

Urâfîku Zehrete'l-A'mâk (Derinliklerin Çiçeğine Yoldaş Oluyorum) Medya ve Kültür Bakanlığı, Bağdat, 1979.

el-Bilâdu'l-Ûlâ (İlk Ülkeler), Medya ve Kültür Bakanlığı, Bağdat, 1983.

el-Hisnu's-Şarkî (Doğu Kalesi), Medya ve Kültür Bakanlığı, Bağdat, 1987.

Civâru's-Sûr..Fevka'l-'Uşb (Surun Komşuluğu.. Otların Üstünde), Medya ve Kültür Bakanlığı, Bağdat, 1988.

Mesrehiyyetân Şi'riyyetân (Şiirsel İki Tiyatro), Câmî'atu'l-Mevsil, Musul, 1988.

Kasâidu Hubb (Sevgi Kasideleri), Beytu'l-Mûsıl li'n-Neşri ve't-Tevzî'i, Musul, 1988.

Rakîmu'l-Fâv (Fav'ın Mektubu) Medya ve Kültür Bakanlığı, Bağdat, 1989.

Sûretu'l-'Arabî fi'l-İ'lâmi'l-Ġarbî (Batı Medyasında Arap İmajı) Medya ve Kültür Bakanlığı, Bağdat, 1989.

Mâ Beyne'l-Mermer ve'd-Dem' (Mermerle Gözyaşı Arasında) Dâru'l-Hartûm li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Hartum, 1995.

Erbe'üne Nehâren (Kırk Gündüz), Dâru'l-Hurtûm li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, Hartûm, 1995.

Sûretu'n-Nîl (Nil Suresi), İttihâdü'l-Küttâbi'l-Arab, Dimeşk, 1999.

Kamerun mine'l-Hinnâ' (Kınadan Bir Ay), Dâru's-Şûûni's-Sekâfiyyeti'l-Amme, Bağdat, 2000.

Muhammedun Sallallahü 'Aleyhi ve Sellem Kameru'l-Enâşidi, Mektebetu S'ad, 2001.

Evrâkü 'Umman-Âminetu 'Ummani'l-Kubrâ, Uman, 2002.

Merâye'l-'Uzle (Yalnızlık Aynaları), İttihâdü'l-Küttâbi'l-Arab, Dimeşk, 2002.

el-Verde li-Mürsiye ve li'l-Endelüsü'r-Renc (Gül Mürsiye İçindir, Endülüs'e ise Kokusu Kalır), Musul, 2003.

3.1. Şairliği

Emced'in şiirlerinde belirtilmesi gereken temel özellik onun klasik Arap şiiri kalıpları dışına çıkarak tek bir metodu takip etmemesidir. Şiirlerini modern Arap şiirinin biçimsel türleri olan ölçü ve kafiyeli şiir, serbest şiir ve mensur şiir tarzında kaleme almıştır. Şöyle ki; genellikle şiirlerini secili ibarelerin de yer aldığı kafiyesiz serbest şiir formunda yazmıştır. Bazen de klasik ölçüye riayet ederek kafiyeli şiirler yazmıştır. Bundan hareketle şairin hem geleneksel hem yenilikçi bir eğilime sahip olduğu söylenebilir. Şair klasik tarzda şiir yazdığına iç dünyasındaki dalgalanmalara bağlı olarak coşku ve duygunun kabardığını, kelimelerin birbirini celp ettiğini görmekteyiz. Klasik türdeki şiirler, gerek biçim ve içerik gerekse beyitler arasındaki uyum ve benzeşmeden dolayı sözcükleri, dinleyenin zihninde daha kalıcı olmasını sağlamaktadır. Bu da şiirin ezberlenmesini kolaylaştırmaktadır.

Şairin klasik vezin ve kafiyeye dayalı söylediği şiirlerinden hareketle şu şiirine yer vermek yararlı olacaktır.

وتسلک درب الفجر، أیان یطلع

ومن نظرة المولى، ظلال، وبرقع

على ناقاة تسري، وللنور تزع

لها من غمام الله، سقف، وخيمة

من النبض فوق الرمل، والنجم يسطع
فتغفو قليلا، ثم تصحو، وتسرع
وتطوى الفيافي، وهي مسكا توضع
فترجو، وتحو، ثم تخشى، وتفزع
بلاط من الياقوت، لا صخر بلقع

مشت في أناة، يستفيق طريقها
رويذا، تسير الناقة الليل كله
لما من ضمير الغيب، أجمل حلة
على الأمل الخفاق تعلي شرعها
وتمضي كأن الأرض، قدام خفها

Nuru (Medine) kasteden ve ona doğru yürüyen bir devenin üstünde, fecir yoluna girip acaba ne zaman doğacaktır?

Allah'ın bulutundan ona (deveye) bir tavan ve çadır, bakışından ise peçe ve gölgeler olmuştu.

Yıldız doğarken o (deve), yolunu düşünerek kumun üstündeki kalp atışlarından yavaşça ilerliyordu

Yavaş ol! Deve bütün gece yürüdü, azıcık uykuya daldıktan sonra uyanıp süratle yol alıyordu.

Gaybın kalbinden ona en güzel giysi var, kokusu etrafa yayılan misk misali ıssız çölleri süratle katediyordu.

Dalgalanan umut üzerine yelkenini açıyordu, böylece umutlanıp özlem duyuyordu. Ardından silkinip korkuya kapılıyordu.

Öyle gidiyordu ki sanki pabucu altındaki yer, ıssız çöldeki kaya değil de yakuttan bir mermerdir.

3.2. Üslûbu

Şairin, şiirlerinde manayı lafızlara feda etmediğini; aksine açık ve anlaşılır, tekellüften uzak sade bir dille şiirlerini nazmettiğini görmekteyiz. Ayrıca yerinde kullandığı lafız ve anlamla ilgili edebî sanatlarla kasidesini sıradanlıktan uzaklaştırarak onun edebi bir hüviyete kavuşmasını sağlamıştır.

Edebî türler arasında daha çok hitâbet üslûbunun bir özelliği olan haberî cümleden inşâî cümleye geçiş sanatı şair tarafından yer yer kullanılmıştır. Haberî cümleden inşâî cümleye olan bu geçiş, genellikle haberî cümleden sonra istifham ve nidânın kullanılması şeklindedir.²

Ayrıca şair kelimeler ve akaid ilimlerinin temel kaynaklarında bulunmayan “Melâiketu’z-Zilâl” (gölge melekleri), Kur’ânü’s-Semâvât (Göklerin Kur’ân’ı) gibi bazı yeni terimleri de kullanmıştır.

Yine şairin kasidesinin konusu Hz. Peygamberle ilgili olduğundan hem kasidenin giriş hem de bitiş kısmında Hz. Peygamber ile alakalı bir âyetle başlaması da konuya uygun ince bir işaret bulunduğu için *berâ‘at-ı istihlâl* sanatını işlemiştir. Husnu’l-hitâm yani konu ve üslûp bakımından kasidenin matla‘ ile hitam arasında güzel bir insicamın oluşmasını sağlamıştır.

² Konuyla ilgili örnekler için bk. Emced Kameru’l-Enâşid, 56-58,100.

Bununla birlikte şairin, elimizde bulunan kasidesinin nüshasında dilbilgisi kurallarına pek riayet etmediği ve birçok gramer hatasına düştüğünü tespit ettik. Örneğin ابن تيرث العبودية عن أبيه ve وقريش تمضغ وذكريات حروبها وأسرار أحلافها cümlelerinde mef'ûl olan kelimeyi birinci cümlede merfû' ikinci cümlede ise mecrûr okuması böyledir (Emced, 2007: 24-25). Ayrıca تَدْرُوهُ الرِّيحُ örneğinde şairin âyetten yaptığı iktibasta manaya hâlel getiren bir şekilde âyetin metnini değiştirdiği için hataya düşmüştür. Çünkü şairin kullandığı müfred olan الرِّيح kelimesi Kur'ân'da şer ve azap anlamında kullanılmıştır. Âyette geçen ve şairin de terk ettiği çoğul olan الرِّيح kelimesi ise rahmet ve hayrın söz konusu olduğu yerlerde kullanılmıştır (el-İsfehânî, 2011: 370; es-Sâmerrâî, 1437/2016:17-18. Bkz. Kamer, 54/19; Ahzâb, 33/9; Âl-i İmrân, 3/117; İbrahim, 14/18; Hicr, 15/22; Rûm, 30/46; A'râf, 7/57). Şairin bu tür anlam ve dil bilgisi hatalarına düşmesinin sebebi, muhtemelen düşündüğü gibi yazdığı ve yazdıklarını sonradan düzeltme imkânı bulamamasından kaynaklanmıştır.

Yine Şairin bazı ifadelerinde *müşebbeh bih* seçerken titiz davranmadığını da görmekteyiz. Örneğin şair الجهات الأربع تتكور مثل بصله ifadesinde soğan anlamındaki “besale” kelimesini müşebbeh bih olarak kullanmıştır (Emced, 2007: 35). Oysaki soğan yerine yuvarlaklık vasfının daha belirgin olduğu bir nesneyi tercih edebilirdi. Arap edebiyatında böyle bir benzetme şairlerce tercih edilmemektedir. Bu durumun iki sebebi vardır. İlki teşbihin iki tarafında bulunan benzetme yönü müşebbeh bih'te daha güçlü olması gerektiğidir. Ancak şairin burada müşebbeh bih yaptığı soğan sürekli yuvarlak değildir. İkincisi ise Araplar kötü kokusundan dolayı soğanı daha çok zem söz konusu olduğunda müşebbeh bih olarak kullanmalarındır.

4. Emced'in *Kameru'l-Enâşîd* Adlı Eserinde Başlık Kullanımı

Konu başlıkları doğal olarak dilsel bir fazlalık olmadığı gibi, istisnası olsa dahi yapılan çalışmanın bağlamından çıkartılıp onun tamamını gösteren bir unsur da değildir. Çünkü konu başlığı, metnin içeriğiyle olan münasebetinin yanı sıra ifade ettiği ve çağrıştırdığı anlam bakımından da bağımsız bir unsurdur. Emced'in bilinen kaside başlıklarına uymayan, *Muhammedun Sallallahu 'Aleyhi ve Sellem Kameru'l-Enâşîd* başlıklı divanı da bu kabildendir. O, adı geçen divanını kırk beş bölüme ayırarak konu başlıkları yerine rakam kullanmıştır. Bu durum onu, belli bazı deneyimler sırasında bir kelime veya cümle üzerine kurulu başlıklardan farklı olarak şairlerin içeriğine

uygun âyet, hadis veya beyitten oluşan yeni bir tür başlık bulmaya sevk etmiştir. Divandaki başlıklardan yirmi dördü birer âyet diğerleri de bir veya birden çok âyetten oluşur. Bununla birlikte âyetin bir kısmından oluşan başlıklar da bulunmaktadır. Bazıları da hadislerden oluşur. Divandaki başlıklardan iki tanesi de biri Varaka b. Nevfel'e (ö. 610 [?]) ait bir sözden diğeri Ka'b b. Zuheyr'in (ö. 24/645 [?])Hz. Peygamber hakkında söylediği beyitten oluşmaktadır.

Ana başlık, bir yandan şiir dîvânına ad olarak ifade ettiği bağımsız, kendine özel anlam ve süreklilik, kapsayıcılık özelliğiyle isim cümlesinden oluşmakta, diğer yandan ise metinde dağılan yan başlıklar ile arasında bulunan sağlam bağları gösteren okumalar ana başlığın yan başlıkların aksine ne klasik ne de bir âyetle oluşmamıştır. Ayrıca önemli modern edebî eleştiri konularından biri olan, klasik belâgat literatüründe iktibas diye adlandırılan “et-tenâss/metinlerarasılık-intertextuality”³ (dinî fikir, İslamî metinler ve tarihi olaylara referansta bulunma) ameliyesine de çokça başvurmuştur.

Şairimiz divanına tercih edilen görüşe göre Fatiha'dan bir âyet olan, Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'e ilk indirdiği âyetlerde okumasını emrettiği ve Müslüman âlimlerin kendisiyle kitaplarına başlamayı gelenek haline getirdikleri besmele ile başlamıştır.

4.1. Başlık Olarak Kullandığı Âyetlerin Konuyla Bağlantısı

Yukarıda da belirttiğimiz gibi şairin kasideleri için seçtiği başlıklarının çoğu âyetlerden oluşmaktadır. Âyetlerin konu başlığı olarak tercih edilmesinin nedeni, insanlar üzerinde yarattığı etki, lafızlarının manayla uyumlu olması ve ifade ettiği anlam genişliliği olarak açıklanabilir. Bu başlıklardan bazıları şunlardır.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Ey insanlar! Muhakkak ki, biz sizi bir erkek ve bir diğiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdar olandır” (Hucurat, 49/13).

³ XX. yüzyılın öne çıkan kuramlarından biri olan metinlerarasılık, tanımlanması zor kavramların başında gelmektedir. Bu nedenle farklı şekillerde tanımlanmaya çalışılmıştır. Bunların birinde: “Tek bir metnin içerisinde oluşan ve belli bir metinsel yapının farklı kesitlerini (ya da düzgülerini) başka metinlerden alınan çok sayıda kesitin (ya da düzgünün) dönüşümleriymiş gibi algılamamıza olanak sağlayan metinsel bir etkileşim” şeklinde tanımlanmıştır. Kubilay Aktulum, *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000, 42.

بِلَالٍ سَلْمَانَ وَصَهْبِ زُمُورٍ وَإِشَارَاتٍ لِنَجُومِ الْمِيلَادِ. أَنَّ الضَّوْءَ يَعْطُمُ الْعَالَمَ أَنَّ الْأَيَّامَ سَتَمَّتْ إِلَى جُزْرِ
وَالْيَ غُصْبِ أَنَّ الدَّمَ أَحْمَرٌ فِي كَلِّ الْأَجْسَادِ. أَنَّ الْبَشَرَ الْأَوَّلَ طِينٌ وَالْبَشَرَ الْآخِرَ طِينٌ أَنَّ الْأَلْوَانَ الْأَشْكَالَ الْأَبْعَادَ وَهُمْ
أَرْضِيٌّ فَالْكَلِّ عِبَادَ.

Bilal, Selman ve Suheyb yeni miladın yıldızları için sembol ve işaretlerdirler. Şüphesiz aydınlık dünyayı kapsayacak, günler de yüzyıl ve adalara uzayacaktır. Bütün cesetlerdeki kan kırmızıdır. İlk ve son beşer topraktır. Farklı boyut, şekil ve renklerin olması ise yeryüzüne ait hayali bir şeydir. Sonuçta herkes kuldur (Emced, 2007: 79-80).

Bu örnekte başlık olarak iktibas edilen âyet ile konu münasebetine bakılacak olursa, şair burada farklı ırklara mensup sahabe şahsiyetlerine referansta bulunarak âyeti şiirle tefsir etmeye çalışmaktadır. Bu şahsiyetler İslam'ın gelişiyle birlikte insanlığın karanlıklardan yeni fecre doğru olan muazzam değişiminin birer sembolüdürler.

Yukarıdaki şiire baktığımızda biri *يَعْم* diğeri ise *سَمْتَد* olan iki muzâri fiilinden başka fiil bulunmamaktadır. Bu fiillerden birincisi aydınlığın belli bir bölgeye has olmayıp her yeri içine alan bir aydınlığın olduğunu gösterir. İkinci fiilin de gelecek zamana delalet eden *س* harfiyle başlaması bu aydınlığın zaman boyunca var olacağını ifade eder.

Şairin başlıklar konusunda takip ettiği metot dikkat çekmektedir. Şöyle ki kimi yerde konuyla başlığın münasebeti o kadar barizdir ki daha metne başlamadan konu başlıkta yer alan göndermelerden anlaşılabilir. Kimi yerde de -aşağıdaki örnekte olduğu gibi- başlık olan âyet ile konunun münasebeti ilk bakışta değil, metnin tamamı incelendikten sonra anlaşılabilir.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

“Böylece, sizleri insanlara birer şahit (ve örnek) olmanız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi vasat bir ümmet yaptık.” (Bakara, 2/143).

Doğudan

Batya

Kuzeyden

Güneye

Okyanusun dalgaları titriyordu,

Gözetleyen gözleri beklemekteydi,

شَمَالًا

جَنُوبًا

بِمَيْنًا

يَسَارًا

أَطْرَافُ الْمَحِيطِ تَرْتَعِدُ

وَعْيُونُهُ الرَّاصِدَةُ تَتَرَقَّبُ

Ümmetin üstünde yürümekte olan
Ağır arabalar
Param parça olup dağılıyordu,
Âmâ öküzleri, birer birer intihar
ediyordu,
Derin vadilerde aşağıya doğru
yuvarlanıyordu
Öldürülmüş serçeler misali
Altın,
Gümüş,
İpek,
Ceset,
Gözyaşı ve
Kandan tahtlar (saltanatlar)
Kendiliğinden yanıyordu.
Patriklerin başlarındaki taçlar
diken oluveriyordu.
Dünyanın dört bir yanı bir soğan
gibi küre olup
Şiddetle esen fırtınalarla sürekli
sarsılıyordu.
Kısra'nın sarayı ikiye bölünüp
parçalanıyordu.⁴
İskenderiye şehri beline kadar
denize batıyordu.
Sağlam/çetin kaleler
Sahra çadırları misali sarsılıyordu.
(Bu olaylar Peygamber dünyaya
gözünü açıp) ışığı gördüğünde
(meydana geliyordu)
(Nitekim O), bir nurdur

العربات الثقيلة
التي تمشي فوق جسد الأمة
تتفكك
تنتجّر نيرانها العمياء
وتسقط في الوديان العميقة
مثل عصافير قتيلة
العروش التي من ذهب
وفضة
وأبنوس
وجنث
ودموع
ودم
تخترق من تلقاء ذاتها
التيجان تُصيح فوق رؤوس الأباطرة شوكة
الجهات الأربع تتكور مثل بصلة
تنزل روما بالعصف
وينكسر طاق كسرى نصمّين
تغوص الإسكندرية في البحر حتى يحصرها
القلع الحصينة
تترج مثل خيام الصحراء
حين رأى النور
نور

⁴ Siyer kaynaklarında kaydedildiğine göre Hz. Peygamber'in doğumu sırasında görülen olağanüstü olaylardan biri de Kısra sarayının sarsılıp ön dört eyvanın yıkıldığıdır. Bu durum, on dört kral hariç Farsların despot krallarından kimsenin kalmadığına yorumlanır. Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshak b. Ca'fer b. Vehb b. Vâdih el-Ya'kûbî, *Târîhu 'l-Ya'kûbî*, thk. Abdulemîr Muhennâ (Beyrut: Şeriketu'l-A'lemî li'l-Matbûâ't, 2010), 1: 328-329; Muhammed Rîdâ, *Muhammedün Resûlullahi Sallallahü 'Aleyhi ve Sellem*, (t.y.), 20.

Ve aydınlığı tuttuğunda
 Zaten kendisi aydınlıktır
 Yetimken
 Ümmet ona
 O da ümmete baba oluyordu.
 Allah'ın yüce inayeti onu
 koruyordu.
 Allah'ın gizli parmakları
 Sabahla işlenen bedenini
 okşuyordu.
 O beden ki gök sınırından gelen
 Zaman ile nabzı atıyordu. (Emced,
 2007: 34-36).

وَحِينَ أَمْسَكَ بِالضُّوْعِ
 ضَوْءٌ
 وَحِينَ نَبَّيْتُمْ
 تَصَيَّرُ لَهُ الْأُمَّةُ أَبًا
 وَيَصَيَّرُ هُوَ أَبًا لِلْأُمَّةِ
 الْعَنَابَةُ الْعُظْمَى تَرَعَاهُ
 وَأَصَابِعُ اللَّهِ الْخَفِيَّةِ
 تُدَاعِبُ جَسَدَهُ الْمَقْوُوشَ بِالصَّبَاحِ
 النَّابِضَ بَرَزْمٍ قَادِمٌ
 مِنْ نُحُومِ السَّمَاءِ.

Şairin bu beyitlerinin yakarıdaki âyetle olan münasebetine bakıldığında açık bir münasebet görünmemektedir. Çünkü beyitlerde işaret edilen durum, Hz. Peygamber'in dünyaya teşrifi esnasında meydana gelen bazı irhâsât türü olağanüstü olayların cereyan etmesidir. Âyete bakıldığında ise bu olaylar sarıh bir şekilde bulunmamaktadır. Dolayısıyla şairin burada âyeti gerekli yerinde kullanmadığını söyleyebiliriz.

Şair bazen bir kenara çekilen gözcü gibi davranarak olaya müdahil olmadan olaya konu olan kişiyi konuşturarak şiirlerini onun diliyle terennüm ettiğini görmekteyiz. Örneğin aşağıdaki şiirde şair, Hz. Hatice'nin dayısının oğlu, Rasûlullah'ın müezzini ve aynı zamanda olayın konusu olan İbn Ümmi Mektûm'u konuşturmuştur. Bu durum şairin söz sanatının inceliklerine ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir.

عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكِي

“(Peygamber), Yanına ama geldi diye yüzünü ekşitti ve çevirdi. Nereden biliyorsun? O, belki salah bulacak.” (Abese, 80/1-3).⁵

⁵ Bu sürenin nüzul sebebi şöyle olduğu aktarılır: Hz. Peygamber bir gün, İslam'a davet için Kureyş kabilesinin ileri gelenleri ile konuştuğu sırada yanlarına âmâ olan İbn Ümmü Mektûm gelir ve Hz. Peygamber'den Allah'ın O'na vahyettiği konuları kendisine öğretmesini ister ve onun başkalarıyla meşgul olduğunu fark etmediğinden bu isteğini birkaç defa tekrarlar. Konuşmasının kesilmesinden dolayı canı sıkılan ve bu hoşnutsuzluğunu yüz ifadeleriyle yansıtan Hz. Peygamber, onunla ilgilenmeyerek yanındakilere yönelerek konuşmasını sürdürür, konuşmasını bitirip kalkacağı sırada Hz. Peygamber'in bu davranışından dolayı azarlanmasını da içeren Abese süresi nâzil olur. Bu olaydan sonra İbn Ümmü Mektûm ne zaman yanına gelse, “Ey Rabbimin beni

*Ben miyim? elleriyle
Kürkünü benim için seren
Ben miyim? elleriyle
Alnuna dokunan
Seması gecemi aydınlatan
Ben miyim?
Teşriği için âyetler inen,
Mustafa'nın el ayası
Gözlerine aydınlık,
Tebessümü ise abaya dönüşen,
Ben ki yumuşakça elleriyle
duvarları yoklayan,
Karanlık sokaklarda gezinen
Kör biriyken böylece o,
Aydınlığını bana verir.
Neredeyse utancım beni öldürecek
Çünkü Rasulüllah
Benim için yere seriyor hayâsını
(Emced, 2007: 77-78).*

أنا الذي بيديه
يفرش لي رداءه
أنا الذي بيديه
بمسح جبهتي
ويضيء في ليلي سمائه
أنا الذي
تنزل الآيات في تشريفه
وتصير كف المصطفى
نورا لعينه
ويسمته عباءة
وأنا الضرير
المدلم على الدروب
أحايت الجدران في رفق..
فيمنحنى ضيائه
ليكاد يقتلني حيائي
أن رسول الله
يبسط لي حياته.

Şair bazen de başlık olarak seçtiği âyeti, sebab-i nüzul bağlamından kopararak özel bir mana veya olayla sınırlı tutarak yorumlamaya çalışmaktadır.

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ

Sabret! Senin sabrın ancak Allah'ın yardımındadır (Nahl, 16/127).

موت عبدالله وموت القاسم وموت إبراهيم مثل فراشات الربيع ومثل صباحات الشمال الخاطفة وهو جبل جلد وامتنال أئمة حكمة في هذا الفقد الحزين.

Abdullah, Kasım ve İbrahim sabah vaktinde anlık esen kuzey rüzgârları gibi, ilkbahar kelebekleri misali birer birer ölürken O (Peygamber), dayanıklılık ve imtisal dağıydı. Acaba bu hazin kayıptaki hikmet neydi. (Emced, 2007: 87).

kendisi hakkında azarladığı zat, merhaba, hoş geldin!" şeklinde iltifatta bulunarak onunla yakından ilgilenirdi. Abdülkerim Abdulkadiroğlu-Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmed Akif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri*, (Ankara: DİB Yayınları, 1991), 19-20; Abdullah Aydınli, "İbn Ümmü Mektûm", *DİA* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999), 20: 434-435.

Çünkü bu âyetin gerek nüzul sebebine gerekse siyak-sibakına bakıldığında ve müfessirlerin âyetle ilgili yorumları incelendiğinde âyette geçen sabırdan maksat davet esnasında Hz. Peygamber'in müşriklerce maruz kaldığı zulüm ve eziyetlere karşı sabır olduğu anlaşılacaktır (el-Vâhidî, 1991: 290). Oysaki şair beyitlerinde Hz. Peygamber'in erkek çocuklarının birer birer vefat etmelerine değinerek bu âyette yer alan sabrı, Rasûlullah'ın evlatlarının vefatına karşı olan sabrı şeklinde değerlendirmiştir. Âyetin devamı ise şöyledir:

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ

“Onların davetten yüz çevirmelerine üzülmeye ve onların sana kurdukları tuzak ve hilelerinden dolayı canını sıkma” (Nahl, 16/127).

Şairin örnek aldığımız eseri dini duygularla yüklü bir eser olduğu, kullandığı tutarlı ifade ve üslûbunda açık olarak anlaşılmaktadır. Buradaki “Acaba bu hazin kayıptaki hikmet neydi” sözü dikkatle incelendiğinde, onun, çocuklarını birer birer kaybederken Hz. Peygamber'in Allah'ın bu büyük imtihanı karşısında gösterdiği sabrına hayran kaldığı bu parçadaki son cümlesinde görülmektedir. Hz. Peygamber'in erkek çocuklarının neden hayatta kalmadıklarını sorarak aslında bunun bir hikmetinin olması gerektiğini dile getirmektedir. Nitekim Rasûlullah'ın erkek çocuklarının ölümünde birçok hikmet mevcuttur. Bunlardan bir tanesi risaletin tevarüs yoluyla babadan oğula geçen bir mirasa dönüşmesinin engellenmesidir.

Şair bazı kasidelerine ise Hz. Peygamber'in hadis-i şeriflerini başlık yapmıştır. Bunun bir örneği şöyledir:

اللَّهُمَّ إِنَّكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي ، وَفَلَّةَ جِيلِي ، وَهَوَايَ عَلَى النَّاسِ

Allah'ım güçsüzlüğümü, çaresizliğimi ve insanlara karşı olan zayıflığımı yalnız sana şikâyet ediyorum (İbn Hişâm, 2010: II/52; İbn Adî, 1997: VII/269; Heysemî, ts.: VI/35).

Tâif ne (selamet) sahilidir.

Ne misafirleri ağırlamak üzere
yakılan ateş, gecelerini aydınlatır.
Ne şaşkın güvercin için sığınılacak
bir yerdir.

Ne kaldırım taşları üzerinde
uyuklayan mahzun kişilerin
nağmeleridir.

Ne de yabancıyı gölgelendirecek
bir duvarı vardır.

Tâif,

Taş

الطائف ليست ساحلا

ولا نار قرى تضئ لياليها

لا ملاذ فيها للحمام الحائر

ولا ترانيم للحزان الغافين على حجارة الدروب

لا جدار لغريب يعطي ظلا

الطائف

حجارة

ve küldür.
Üzüm bağları,
Kuru bir kamaş,
Çürümüş ağacın talaşdır.
O.. (Peygamber)
Kanı yüzüne akıyordu
Onun kanı yıldızlardır.
Yalnız başına..
Yaralarına yaslanıyordu
Hüzün onun gözlerini yakıyordu
Yetiş ey Sakif!
Yetiş ey Hevâzan!
Yok mu? yaban geyiklerinin
ayaklarını yıkayacağı akan bir
kaynak.
Olmaz mı? Hiçbir ağacın altında
gölge
Yok mu? Tebessüm edecek bir
insan
O,
Mercan misali terkedilmişti.
Okyanusun derinliklerinde
Soğuk bir akşam misali abasına
sarınmıştı,
Uyukluyordu
Ağaçlar üzerine doğan şafak misali
Melekût âlemi, üzerine bir çadır
seriyordu
Ğayb onu teselli ediyordu
Lavh-ı mahfuz üzerinde yazılı bir
âyetle (Emced, 2007: 64-65).

ورماد
والكروم
قصب يابس
ونشارة خشب متعفن
وهو..
يسيل دمه على جبهته
دمه نجوم
وحده..
يتوكأ على جراحه
يشعل الحزن الأمير عينيه
يا لثقيف!
يا لهوارن!
أليس من ينبوع ماد تغسل فيه الغزلان البرية أقدامها
أليس تحت أية شجرة
ظل!؟
أليس نفس بشرى يطلق عصفور بسمه
وهو
مهجور مثل حقل مرجان
في قاع محيط عميق
يلتف بعباءته مثل مساء بارد
ويغفو
مثل شفق فوق الأشجار
يفرش الملكوت فوقه سرادقا
ويطمئنه الغيب بأية مسطورة
فوق اللوح المحفوظ.

Şairin başlık olarak kullandığı Hz. Peygamber'in yukarıdaki hadisi, Hz. Peygamber'in 620 yılında kendisini desteklemek ümidiyle çıktığı Taif seferi esnasında Taif'in sakinleri Sakif kabilesi tarafından maruz kaldığı kötü muamele üzerine yaptığı duadan bir parçadır.

4.2. Âyet ve Hadis Dışında Kullandığı Başlıklar

Daha önce de belirttiğimiz gibi şair bu eserinde bazen âyet ve hadisler dışında aşağıda örneğini verdiğimiz gibi konuya uygun bir beyit veya bir sözle başlar.

Birincisine örnek olarak Ka‘b b. Zuheyr (ö.26/645)’in şu beytini verebiliriz:

إِنَّ الرَّسُولَ كَتُورٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ - مُهْتَدٌ مِنْ سَيُوفِ اللَّهِ مَسْلُورٌ

Şüphesiz Allah'ın Rasûlü, aydınlığından yararlanan bir nurdur. Kınından çekilmiş, Allah'ın keskin kılıçlarından bir kılıçtır (Ka‘b, b. Zuheyr, 1997: 67).

İkincisine örnek olarak ise Hz. Peygamber, kendisine ilk vahiy geldikten sonra Hz. Hatice ile birlikte bu olay hakkında Haniflerden biri olan Varaka b. Nevfel ile görüştüğünde Varaka'nın ona söylediği aşağıdaki sözünü gösterebiliriz:

والذي نفسى بيده، إنك لنبى هذه الأمة ولقد جاءك الناموس الأكبر الذي جاء موسى، ولتكذبنه، ولتؤذينه، ولتخرجه، ولتقاتله، ولئن أنا أدركت ذلك اليوم لأنصرن الله نصرًا يعلمه

Nefsim kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, muhakkak ki sen bu ümmetin peygamberisin. Sana, daha önce Musa'ya gelen büyük namus (Cebrail ve vahiy) gelmiştir, yemin olsun ki kesinlikle yalanlanacaksın, eziyete uğrayacaksın, yurdundan çıkartılacaksın ve ondan dolayı sana karşı savaş açılacaktır. Allah'a yemin ederim ki şayet o zamana yetişirsem Allah'ın dinine yardım edeceğim (Emced, 2007: 52-53).

4.3. Âyetleri Kullanımı

Âyet ve hadisleri konu başlığı olarak kullanan şair, şiirlerinde anlamı güçlendirmek ve sözü süslemek için zaman zaman iktibasta bulunmuştur. Söz konusu iktibasları yaparken bazen alıntılanan âyet ve hadislerin lafzında değişikliğe gitmiş bazen de lafzına sadık kalmıştır. Konuyla ilgili çok sayıdaki örneklerden biri âyet biri de hadisten olmak üzere iki örnekle yetineceğiz;

*Bu (örümcek) ağ (ı) bir kameriye,
Ruh gölge,
Güneş aba/çarşaf,
Yer ise saraydır.
Üzülme gerçekten Allah bizimle
beraberdir.*

هذا النسيخ عريشة
والروح ظل
الشمس عباءة
والأرض إيوان
(لا تحزن إن الله معنا ..)

Şair bu parçada لا تحزن إن الله معنا âyetini lafzını değiştirmeden olduğu gibi metnine yerleştirmiştir.

Şair aşağıdaki örnekte olduğu gibi yer yer Hz. Peygamber'in hadislerden de iktibasta bulunmuştur.

<i>Gerçekten kan</i>	أَنَّ الدَّمَ
<i>Kırmızıdır</i>	أَحْمَرُ
<i>Bütün cesetlerde.</i>	فِي كُلِّ الْأَجْسَادِ.
<i>Kuşkusuz ilk insan</i>	أَنَّ النَّشْرَ الْأَوَّلَ
<i>Topraktır</i>	طِينٌ
<i>Son insan da</i>	وَالنَّشْرَ الْآخِرَ
<i>Topraktır</i>	طِينٌ
<i>Renkler,</i>	أَنَّ الْأَلْوَانَ
<i>Şekiller,</i>	الْأَشْكَالَ
<i>Boyutların tamamı</i>	الْأَبْعَادِ.
<i>Yeryüzüne ait birer kuruntudur.</i>	وَهُمْ أَرْضِيٌّ
<i>Bu nedenle herkes kuldur.</i>	فَالْكَلُّ عِبَادٌ.

Şair bu sözlerini oluştururken Hz. Peygamber'in Veda Hutbesi'nde irâd ettiği şu ifadelerinden esinlendiği açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَإِنَّ آبَاءَكُمْ وَاحِدٌ ، أَلَا لَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى أَحْجَمِيٍّ وَلَا لِعَجَمِيٍّ عَلَى عَرَبِيٍّ وَلَا لِأَحْمَرَ عَلَى أَسْوَدَ وَلَا أَسْوَدَ عَلَى أَحْمَرَ إِلَّا بِالتَّقْوَى

Ey insanlar! Rabbiniz bir, babanız birdir. Arab'ın Arap olmayana üstünlüğü olmadığı gibi, Arap olmayanın da Arap üzerinde hiçbir üstünlüğü yoktur. Keza kızıl tenlinin siyah tenliye, siyah tenlinin de kızıl tenliye hiçbir üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takvadedir (Ahmed b. Hanbel, 1995-2001: XXXVIII/474; el-Beyhâkî, 2003: VII/132).

Sonuç

Arap edebiyatında konu başlıklarının tamamının âyet veya hadislerden seçildiği eserlerin sayısı yok denecek kadar azdır. Bununla birlikte eserlerinde bazı bölüm, mektup veya şiirlerine âyet ve hadisleri konu başlığı yapanlar da bir hayli fazladır. Bu durum Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Peygamber'e saygının edebiyata yansımaları olarak da değerlendirilebilir. Çalışmamızın ana konusu olan Emced'in *Kameru'l-Enâşid* adlı manzumesi de bunlardan biridir. Şair manzum bir mevlidi andıran küçük hacimli bu eserinde şiir beyitlerinin yanı sıra daha çok muhtevayı yansıtan âyet ve hadisleri başlık yapmıştır. Ayrıca âyet ve hadislerin başlık olma dışında çeşitli şekillerde eserine yansımaları kelime hazinesinin zenginleşmesine büyük katkıda bulunmuştur. Nitekim şiir kitaplarından birinin adı *Sûretü'n-Nil* [Nil Suresi] olması, gölge melekleri ve göklerin Kur'ân'ı gibi kavramların kullanılması bunun bir sonucudur. Bu husus şairin geniş bir dini kültüre sahip olmasının yanında Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şerifin onun edebî ve zihin dünyasındaki tesirini göstermektedir.

Verilen örnekler üzerinde yapılan tahlil sonucunda genellikle şairin başlık seçiminde titiz davrandığı ve başlık ile konu arasındaki münasebete dikkat ettiği görülmektedir. Bazen de başlık yaptığı âyetleri Kur'ân-ı Kerîm'deki bağlamından kopararak işlediği konunun muhtevasına uyumlu olarak yeni bir çerçevede ele almaktadır.

Sonuç itibarıyla şair tarafından geliştirilen şiirlere âyet ve hadislerle başlama yöntemi sadece başlık ile konu münasebeti bağlamında değerlendirdik. Şairin manzumesi, genellikle Hz. Peygamber ile ilgili âyetlerin şiirsel bir yorumu ve Türk edebiyatının büyük şairlerinden Mehmet Akif'in Safahat'ıyla mukayese gibi başka açılardan da ayrıca analiz edilebilir. Öte yandan Emced'in söz konusu uygulaması, bu minvalde yapılacak yeni çalışmalar için örnek teşkil etmesi ve ilham kaynağı olması bakımından ufuk açıcı olacaktır.

Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, A., Abdulkadiroğlu, N. (1991). *Mehmed Akif'in Kur'ân-ı Kerim'i Tefsiri*. Ankara: DİB Yayınları.
- Ahatlı, E. (2011). Terceme. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 40, ss. 483-484). İstanbul.
- Ahmed b. Hanbel. (1995-2001). *Musnedu'l-İmâm Ahmed Bin Hanbel*. I-L, thk. Şu'ayb el-Arnaût ve bşk., Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.
- Aktulum, K. (2000). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- el-'Askerî, Ebû Hilâl el-Hasan b. Abdullah b. Sehl. (1952). *Kitâbu's-Sinâ'ateyn*. thk. 'Ali Muhammed el-Becâvî ve Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabîyye.

- Aydın, A. (1999). İbn Ümmü Mektûm. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde. (Cilt. 20, ss. 434-435). İstanbul.
- el-Batalıyevsî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed. (1996). *el-İktidâb fî Şerhi Edebi'l-Kuttâb*. thk. Mustafa es-Sakâ – Hâmid Abdulmecîd, Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye.
- el-Beyhakî, Ebubekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali. (2003). *Şu'abü'l-Îmân*. I-XIV, thk. 'Abdul'alî 'Abdulhemîd Hâmid, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- el-Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr. (1998). *el-Beyân ve't-Tebyîn*. I-IV, thk. Abdüsselâm M. Hârûn, Kahire: Mektebetü'l-Hâncî.
- Çakır, M. F. (2018). Abbasi Devlet Ricâline Ait Örnekler Bağlamında Klasik Arap Edebiyatının İlk Yazılı Edebi Türlerinden "Tevkîât". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (11), 493-527.
- Dayf, Ş. (1960). *Târîhu Edebi'l-'Arabî (el-'Asru'l-Cahilî)*, Kahire: Dâru'l-Meârif.
- Demirayak, K. (2016). *Arap-İslam Edebiyatı Literatür Bilgisi*. İstanbul: Cantaş Yayınları.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el- Eş'as es-Sicistânî. (ts.). *Sünenu Ebî Dâvûd*, I-II, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Dâru'l-Fikr.
- Heysemî, Ali b. Ebî Bekr. (ts.). *Mecma'u'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*. tsh. I-X, Husâmuddîn el-Kudsî, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Sa'îd, Emced Muhammed. (2007). *Kameru'l-Enâşîd*. Kahire: Mektebetu Medbûlî.
- İbn 'Abdi'l-Berr, 'Abdullah b. Muhammed. (1981). *Behcetü'l-Mecâlis ve 'Unsu'l-Mucâlis*. I-III, thk. Muhammed Mursî el-Hûlî, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh. (1997). *el-Kâmil fî Du'afâi'r-Ricâl*. I-IX, thk. A. Ahmed Abdulmevcûd ve bşk., Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- İbn Hişâm, M. (2010). *es-Sîretu'n-Nebeviyye*. I-IV, Kahire: Dâru'l-Fecr li't-Turâs.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim. (1981). *Edebu'l-Kâtib*. thk. Muhammed ed-Dâlî, Beyrut: Muessesetu'r-Risâle.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem. (ts.). *Lisânu'l-'Arab*. I-XVI, Beyrut: Dâru Sâdir.
- İbn Sîde, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail. (ts.). *el-Muhassas*, I-XVIII, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Feth Ziyâeddin Nasrullah b. Muhammed. (1959). *Resâilü İbni'l-Esîr*. thk. Enîs el-Makdisî, Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn.

- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Feth Ziyâeddin Nasrullah b. Muhammed. (2010). *el-Meselu's-Sâir fî Edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*. thk. Muhammed Muhyuddîn 'Abdulhamîd, Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye.
- el-İsfehânî, R. (2011). *Mufredâtu Elfâzi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dîmaşk: Dâru'l-Kalem.
- Ka'b b. Zuheyr, (1997). *Dîvân*. thk. Ali Fâ'ûr, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Kahyaoğlu, Y. (2003). *Haricî Edebiyatı*. Konya: Uysal Kitabevi.
- el-Kâtibî, Necmuddîn Ömer b. Ali el-Kazvînî. (ts.). *Şerhu's-Şemsiyye* (alt kısmında Seyyid Şerîf el-Curcânî'nin Haşiyesi yer alır). Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye.
- Komisyon, (2002). *Mu'cemu'l-Bâbtîn li's-Şu'arai'l-Arabi'l-Mu'âsirîn*. Mussesetu Câizeti Abdilaziz Su'ûd el-Bâbtîn li'l-İbdâi's-Şi'rfî.
- Kur'ân-ı Kerîm. *TDV Vakfı Yayınları*.
- Kutluer, İ. (2003). *Mebde. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde*. (Cilt. 28, ss. 210-211). Ankara.
- Matlûb, A. (2007). *Mu'cemu'l-Mustalahâti'l-Belâğiyye ve Tatavvuruhâ*. Beyrut: Mektebetü Lubnân Nâşirûn.
- el-Müberred, Ebu'l-'Abbâs Muhammed b. Yezîd. (2007). *el-Kâmil fi'l-Luğâ ve'l-Edeb*. I-II, thk. Cumua' el-Hasan, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Özaydın, A. (2012). *Unvan. TDV İslâm Ansiklopedisi içinde*. (Cilt. 42, ss. 163-166). İstanbul.
- Sâlih, K. F. (2005). *eş-Şi'r ve'd-Dîn Fâi'liyyetü'r-Remzi'd-Dînîyyi'l-Mukkades fi's-Şi'ri'l-'Arabî*. Beyrut: Dâru'l-Hadâse.
- es-Sâmerrâî, F. S. (1437/2016). *et-Ta'biru'l-Kur'ânî*. Beyrut: Dâru İbn Kesîr.
- Tabâne, B. (1997). *Mu'cemu'l-Belâğeti'l-'Arabiyye*. Beyrut: Dâru İbn Hazm.
- Timurtaş, A. (2018). *Arap Edebiyatında Divân Kitâbeti Ziyâuddîn İbnu'l-Esîr Örneği*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- 'Ubeyd, M. S., el-Beyâtî, S. (2008). *Merâye's-Serd ve Cemâliyyâtu'l-Hitâbi'l-Kasasî*. Kahire: Dâru'l-'Ayn li'n-Neşr.
- 'Ubeyd, M. S. (2013). *er-Rivâyetu'r-Râiyye*, Tunus: Dâru Nükûş 'Arabiyye.
- el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Alî b. Ahmed. (1991). *Esbâbu'n-Nuzûl*. thk. Kemâl Besyûnî Zağlûl, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye.
- Ya'kûb, İ. B. (2006). *Mevsûa'tu 'Ulûmi'l-Luğati'l-Arabiyye*. I-X, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- el-Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshak b. Ca'fer b. Vehb b. Vâdih. (2010). *Târîhu'l-Ya'kûbî*. I-II, thk. Abdulemîr Muhennâ, Beyrut: Şeriketu'l-A'lemî li'l-Matbûâ't.
- Zeydân, C. (1957). *Tarihu Adâbi'l-Luğati'l-Arabiyye*. I-IV, thk. Şevkî Dayf, Kahire: y.y.